

Orta Öğretim Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Düzeylerinin Yordanması¹

Mehmet Barış HORZUM², Tuncay AYAS³

ÖZET

Bilişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve bu teknolojik gelişmeleri yakinen takip eden gençler bazan bu teknolojileri amaçlarının dışında diğer kişilere zarar vermek amacıyla kullanabilmektedirler. Başkalarına zarar vermek amacıyla yaptıkları olumsuz davranışlardan biride sanal zorbalıktır. Sanal zorbalık, internet ve diğer dijital teknolojiler kullanılarak diğerlerine bilinçli ve kasıtlı olarak zarar vermek olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada orta öğretim öğrencilerinin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık ve sanal mağduriyet düzeyinin yordanması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Ordu ili fatsa ilçesinde 2013 -2014 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde orta öğretime devam eden 156 si kız 129'u erkek olmak üzere toplam 285 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır. Sanal zorbalık ve sanal mağdur düzeyinin psikolojik belirtiler arasındaki korelasyon incelendiğinde, sanal zorbalık düzeyi ile somatizasyon psikolojik belirtisi ve sanal mağduriyette de somatizasyon arasında pozitif ve anlamlı bir korelasyon olduğu görülmektedir

Anahtar Kelimeler: Sanal Zorba, Sanal Mağdur, Psikolojik Belirtiler

GİRİŞ

Bilişim teknolojileri hızlı bir şekilde gelişmesine paralel olarak gençler bu teknolojik gelişmeleri yakından takip etmektedir. Yakinen takip ettikleri bu gelişmeleri en üst düzeyde kullana bilme becerilerine de sahip olan gençler bazen bu

¹ Bu makale 11-14 Eylül 2014 tarihinde Petersburg, Rusya'da düzenlenen V. European Conference on Social and Behavioral Sciences (IASSR) kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgi. ve Öğr. Teknolojileri Bölümü, mhorzum@sakarya.edu.tr

³ Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, tayas@sakarya.edu.tr

bilişim teknolojilerini amaçlarının dışında başkalarına zarar vermek amacıyla da kullanabilmektedirler. Bilişim teknolojilerinin amaçları dışında kullanıldığı zamanlarda yaşanan olumsuz olaylardan biride sanal zorbalıktır. Sanal zorbalık; bireysel ya da gruba başka birine ya da gruba iletişim ve bilgi teknolojilerini kullanarak kasıtlı ve sürekli bir şekilde zarar vermeye çalışmak olarak ifade edilmektedir (Belsey, 2007; Mason, 2008). “sanal zorbalık bir kişi ya da grup tarafından elektronik-temelli iletişim araçlarının kendini savunamayan bir kurbanı karşı saldırgan, kasıtlı ve tekrarlı bir biçimde kullanılmasıdır” (Smith, Mandavi, Carvalho, Fisher, Russel ve Tippett, 2008).

Yapılan tanımlar incelendiğinde sanal zorbalıkla ilgili farklı bakış açılarının olduğu görülmektedir. Bu tanımlardan yola çıkılarak sanal zorbalık; bir veya birden fazla kişinin internet ya da cep telefonu gibi bilişim teknolojilerini kullanarak kasıtlı ve sürekli olarak mağdur durumundaki kişiye zarar vermek amacıyla kullanması olarak tanımlanabilir (Horzum ve Ayas, 2011).

İnternet ve cep telefonu teknolojisindeki hızlı ilerleme gençler için sonsuz yeni bir alan yaratmıştır. Günümüzde gençler için bilgisayar, internet, cep telefonu ve diğer teknolojik araçlar yaşamlarının bir parçası olmuştur. Öyle ki yeni arkadaşlar edinme ve sürdürme, toplumsal ve sosyal ilişkileri ve normları oluşturma bu teknolojik araçlarla meydana gelmektedir (Yaman, Eroğlu, Peker, 2011) Bununla birlikte her teknolojik gelişmede yaşandığı gibi görünen yararların yanı sıra teknolojinin kötüye kullanılmasından kaynaklanan sorunlar da ortaya çıkmaktadır (Arıcak, 2009).

Sanal zorbalığa maruz kalan bireyler bu olaylardan olumsuz şekilde etkilenmektedir. Sanal zorbalık davranışları sergileyenler bu davranışları yaptıkları kişilere herhangi bir zarar vermediklerini düşünseler dahi bu olaylara maruz kalanlar yaşadıkları bu olumsuz olayın etkisiyle hayatlarına son verebilmektedirler.

Yaşanan bu olumsuz olaylar sonucunda her birey intihara kalkışmasa da bu olaylar bireylerde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Sanal zorbalık olaylarında kurbanda herhangi bir fiziksel zarar olmamasına rağmen yaşanan bu olaylar sonucunda kurbanın psikolojik olarak olumsuz şekilde etkilendiği yapılan araştırmalarda görülmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalanlarda düşük öz saygı, üzüntü, hayal kırıklığı, psikosomatik belirtiler, okul devamsızlığı, toplumsal uyum bozukluğu, okul korkusu, akademik başarısızlık, yalnızlık, anksiyete, depresyon ve intihar gibi ciddi sorunlar görülmektedir (Bargh ve McKenna, 2004; Beran ve Li, 2005; Campell, 2005; Hawker ve Boulton, 2000; Kirby, 2008; Nishina, Juvonen ve Witkow, 2005; Patchin ve Hinduja, 2006; Ybarra ve Mitchell, 2004). Sanal zorbalığın psikolojik zararının yanı sıra kurbanlarda alkol, mariuana, eroin, kokain gibi uyuşturucu kullanımının artmasına etki etmektedir (Ybarra, Espelage ve Mitchell, 2007). Ayrıca sanal zorbalığa maruz kalanların bu olaylar sonucunda bağışıklık sistemleri de olumsuz şekilde etkilenmektedir (Hazler, Carney ve Granger, 2006). Erdur-Baker ve Tanrikulu (2010) yaşları 10 ve 14 arasında değişen 165 öğrenci ile yaptıkları çalışma sonucunda siber zorbalık mağduru olan çocukların diğerlerine göre daha fazla depresif belirti gösterdiğini söylemişlerdir. Price ve Dalglish (2010)'ın bulgularına göre ise siber zorbalık mağdurlarının %78'i özgüvenlerinin sarsıldığını, %35'i akademik olarak olumsuz etkilendiklerini, %28'i okula devamlarının azaldığını, %19'u ise ailevi sorunlar yaşadığını dile getirmiştir. Bu çalışmada ayrıca katılımcıların %2'si kendine zarar verdiğini, %3'ü ise intihar etmeyi düşündüklerini açık uçlu cevaplar bölümüne yazmıştır.

Kowalski ve Limber (2007), sanal zorbalıkla anksiyete, öz saygı arasında bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Yaptıkları çalışmada sanal zorbalığa maruz kalan kurbanların öz saygıları düşmektedir. Kurbanların ve sanal zorba/ kurbanların anksiyete puanları da sanal zorbalardan daha yüksektir. Sanal kurbanlar ile sanal zorba/ kurbanların öz saygıları, sanal zorbalardan daha düşüktür. Ayrıca sanal

zorbalığa maruz kalanların olaylar sonucunda bağışıklık sistemleri de bu olaylardan dolayı olumsuz şekilde etkilenmektedir (Hazler, Carney ve Granger, 2006).

Dilmaç (2009)'a göre, siber zorbalar sanal âlemde saldırgan ve yönlendirici davranışlar sergileyerek üstünlük ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır. Ergenlerin günlük hayatların- da bulamadıkları ilgi ve sempatiyi sanal zor- balığa karışarak elde ettiklerini ve ilgi görme özelliğinin sanal zorbalığa karışmayı arttırdı- ğını tespit etmiştir. Şahin, Aydın ve Sarı (2012), sosyal ilişkilerde anksiyete yaşayan, asosyal bireylerin siber ortamları kullanarak kendilerini ifade ettiklerini rapor etmişlerdir.

Sanal zorbalıkla ilgili farklı değişkenlere yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu değişkenlerden biri cinsiyettir. Yapılan araştırmaların bazılarında (Agatson, Kowalski ve Limber, 2007) kızların daha fazla sanal zorbalık yaptığı, bazılarında (Li, 2006) ise erkeklerin daha fazla sanal zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Türkiye“de yapılan çalışmalarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre (Arıca ve diğ., 2008; Ayas, 2011; Ayas ve Horzum, 2012; Dilmaç, 2009; Erdur-Baker ve Kavsut, 2007) daha fazla sanal zorbalık yaptığı ve daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Kowalski ve Limber (2007) sanal zorbalık olaylarına karışan kızların yaşı ilerledikçe sanal zorbalık olaylarına karışma oranlarının azaldığını bunun aksine erkeklerde ise yaşın artmasıyla birlikte sanal zorbalık olaylarına karışma oranlarının arttığını belirtmiştir.

Düşmanlık duygusu ve sanal zorbalık arasındaki ilişki bazı araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Şahin, Aydın ve Sarı (2012)'ye göre siber zorbalık ve düşmanlık duygusu arasında pozitif ilişki bulunmaktadır ve zorbalığa maruz kalan bireyde oluşan tehdit algısı ve gerginlik nedeniyle oluşan savunma ihtiyacı sonucunda düşmanlık duygusu gelişmektedir. Palmerve Thakordas (2005), düşmanlık duygusunun, siber zorba ve mağdurlarda diğer insanlara oranla daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Baymaz ve Ayas (2013) tarafından ilköğretim öğrencileriyle yaptıkları çalışmada sanal zorbalık düzeyi ile öfke düşmanlık,

depresyon, kişiler arası duyarlılık ve psikotizm psikolojik belirtileri arasında pozitif bir korelasyon olduğu belirlenmiştir. Peker'in (2014) araştırmasında yardım arama, mücadele, önleme ve teknik başa çıkma boyutlarında kızların erkeklere göre, saldırganlık alt boyutunda ise erkeklerin kızlara oranla daha fazla sanal zorbalık gösterdiği bulunmuştur. Ayas'ın (2014) bir çalışmasında depresyon, anksiyete ve cinsiyetin sanal zorbalığın anlamlı yordayıcısı olduğu bulunmuştur.

Sanal zorbalıkla ilgili alan yazın incelendiğinde sanal zorbalık olaylarına, maruz kalan ve bu olayları yapanların psikolojik olarak olumsuz şekilde etkilediği görülmektedir. Türkiye'de sanal zorbalıkla ilgili çalışmalar incelendiğinde 2007 yılında bu konuyla ilgili çalışmaların yapılmaya başlandığı son dönemlerde bu konuyla ilgili çalışmaların hızla arttığı ancak yapılan çalışmalar incelendiğinde sanal zorbalarda ne tür psikolojik belirtiler görüldüğüne yönelik sınırlı çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada orta öğretim öğrencilerin sanal zorbalık yapma ve bu olaylara maruz kalma düzeylerini yordamada; psikolojik belirtilerin ne derece ilişkili olduğunun incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel tekniklere yer verilecektir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma, tarama modeline uygun olarak planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde; ilgilenilen olay, grup gibi birim ve duruma ait değişkenler, ayrı ayrı betimlenmeye çalışılır. Bu modelde, anlık durum saptamaları belirlenebilmektedir (Karasar, 2004).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2013–2014 öğretim yılı güz yarıyılında Ordu ili Fatsa ilçesinde farklı orta öğretim kurumlarında okuyan öğrenciler

oluşturmaktadır toplam 285 öğrenciden oluşan çalışma grubunun 156 si kız, 129'u erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü okullar ve bu okullardaki öğrenciler yansız-random yöntemiyle seçilmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Ayas ve Horzum (2010) tarafından geliştirilen "Sanal Zorba/Kurban Ölçeği" ve Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır.

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

Ölçeğin orijinali ilköğretimde okuyan öğrencilere yönelik geliştirildiğinden, ölçeğin ortaöğretim öğrencilerinde de kullanılabilmesi için maddelerde gerekli değişiklikler yapılarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçek için yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmalarında araştırma için toplanan veriler kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmalarında öncelikle yapı geçerliliği amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi ölçeğin iki ayrı boyutu olan sanal zorba ve sanal kurban için ayrı ayrı yapılmıştır. Orijinal ölçeğin sanal zorba boyutu 19 madde ve 3 faktörlü bir yapıya sahiptir. Yapılan faktör analizinde iki madde (1 ve 9. maddeler) çalışmadığı için ölçekten çıkartılmasına karar verilmiştir. Bu iki madde çıkartıldıktan sonra bu iki madde hariç orijinal ölçeğin 3 faktörlü yapısı doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmiştir. DFA sonucunda, uyum indeksi $\chi^2= 333.76$ (sd=112, p.= .00), $\chi^2 / sd= 2.98$, RMSEA= 0.091, GFI= 0.86, AGFI= 0.81, CFI= 0.92, NFI=0.88 ve NNFI= 0.90 olarak bulunmuştur. Ölçeğin sanal kurban boyutu içinde sanal zorba boyutunda ölçekten çıkarılan iki madde çıkarılarak 17 madde ve 3 faktörlü yapı DFA ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, uyum indeksleri $\chi^2= 300.12$ (sd=113, p.= .0000), $\chi^2 / sd= 2.66$, RMSEA= 0.083, GFI= 0.87, AGFI= 0.83, CFI=0.93, NFI=0.89 ve NNFI= 0.92 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizleri ile kurulan modellerin verilere uyumunun değerlendirilmesinde χ^2 , RMSEA, GFI, AGFI, CFI, NNFI gibi uyum indekslerine bakılarak değerlendirme yapılmaktadır. Bu değerlendirmede χ^2/sd oranı 5 ve daha

küçük olması durumunda model veri uyumunun çok iyi olduğu kabul edilmektedir. RMSEA değerinin sıfıra yakın ve 0.08'e yakın değerinin veri uyumu için kabul edilebilmektedir. Ayrıca CFI ve AGFI indekslerinin 0.90'dan büyük olması durumunda model veri uyumunun mükemmel olduğunu göstermektedir. CFI için 0.85 ve yukarısı; AGFI içinde 0.80 ve yukarısının model veri uyumu için yeterli olduğu kabul edilmektedir. CFI ve NNFI için ise 0.90 ve yukarısı model veri uyumunun mükemmelliğini göstermektedir (Anderson ve Gerbing, 1984; Sümer, 2000). Ölçeğin uyum indeksleri incelendiğinde uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı ifade edilebilir. Ölçeğin güvenirlik çalışması için iç tutarlılık (Cronbach-alpha) yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin kurban alt boyutunun güvenirlik katsayısı .85, zorba alt boyutunun güvenirlik katsayısı .71 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler ölçeğin güvenirlik düzeyi için yeterli olduğu düşünülmektedir. Geçerlik güvenirlik çalışmaları sonucunda elde edilen değerler ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

Kısa Semptom Envanteri

Kısa Semptom Envanteri (KSE) L. R. Derogatis (1992) tarafından geliştirilen "Kısa Semptom Envanteri" BriefSymptom Inventory (BSI), çeşitli tıbbi durumlarda psi-kiyatrik sorunları yakalamak amacıyla hazırlanmış, 90 maddelik bir ölçek olan Belirti Tarama Listesinin (SCL -90-R) maddeleri arasından seçilmiş, 53 maddeden oluşturulan bir ölçektir. Ölçeğin ülkemiz için uyarlaması Şahin ve Durak (2002) tarafından yapılmıştır. Üç ayrı çalışmada ölçeğin toplam puanından elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları. 96 ve. 95 alt ölçekler için elde edilen katsayılar ise. 55 ile. 86 arasında değişmektedir. Yapılan üç ayrı çalışma sonucunda Envanterin alt ölçeklerinin ve üç global indeks puanlarının Sosyal Karşılaştırma Ölçeğiyle -0.14 ve -0.34 arasında, Boyun Eğicilik Ölçeği ile 0.16 ve 0.42 arasında, Strese yatkınlık Ölçeği ile 0.24 ve 0.36 arasında, UCLA -Yalnızlık Ölçeğiyle 0.34 ve -0.57 arasında, Beck Depresyon Envanteri ile ise 0.34 ve 0.70 arasında değişen

korelasyonlar gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar Kısa Semptom Envanteri'nin ülkemizdeki Patoloji taramalarında güvenilir ve geçerli bir ölçek olarak kullanılabilmesine göstermektedir.

BULGULAR

Psikolojik belirtilere göre sanal zorba ve sanal mağdurun yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları

Tablo 1. Sanal zorbanın yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Standart hata	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	25,117	2,376	-	10,569	,000		
SOMAT	,723	,346	,254	2,087	,038	,427	,125
OKB	-,025	,350	-,007	-,073	,942	,367	-,004
KAD	,533	,408	,118	1,307	,192	,391	,079
DEP	,176	,407	,053	,432	,666	,412	,026
ANK	-,493	,409	-,146	-1,206	,229	,373	-,073
ÖFK-DÜŞ	,125	,357	,032	,350	,726	,367	,021
FOB-ANK	-,165	,436	-,043	-,379	,705	,371	-,023
PAR-DÜŞ	,532	,443	,121	1,201	,231	,401	,072
PSOTİZM	,516	,463	,125	1,114	,266	,406	,067

R= .46, R²= .21, F₍₉₋₂₇₄₎= 8.30, p=.00

Tablo 1'de yer alan analiz sonuçlarında öncelikle sanal zorba değişkeni ile bağımlı değişkeni yordayacak değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelenecektir. Sanal zorba ile somatizasyon arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki (r= .43) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki (r= .13) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile obsesif kompulsif arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki (r= .38) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki (r= .04) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile kişilerarası duyarlılık arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki (r= .39) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir

ilişki ($r = .08$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile depresyon arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .41$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .03$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile anksiyete arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .37$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.07$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile öfke düşmanlık arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .37$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .02$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile fobik anksiyete arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .37$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.02$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile paranoid düşünceler arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .40$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .07$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile psikotizm arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .40$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .07$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Psikolojik belirti değişkenleri birlikte ele alındığında sanal zorba ile pozitif, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkarmaktadır ($R = .46, p < .01$). Psikolojik belirtileri birlikte ele alındığında sanal zorba toplam varyansının %21'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerin sanal zorba üzerindeki göreceli önem sırası; somatizasyon, kişiler arası duyarlılık, anksiyete, paranoyak düşünceler, psikotizm, depresyon fobik anksiyete, öfke düşmanlık, obsesif kompulsiftir.

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise somatizasyon değişkeninin sanal zorba üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sanal zorba ve psikolojik belirtilere yönelik regresyon eşitliği;

SANAL ZORBA= +25.11+.72 SOMATİZASYON - 0.3OBSESİF KOMPUSİF +0.53KİŞİLER ARASI DUYARLILIK + 18 DEPRESYON -0.49 ANKSİYETE +.13 ÖFKE DÜŞMANLIK -0.17 FOBİK ANKSİYETE + 0.53 PARANOİD DÜŞÜNCELER+0.52PSİKOTİZM olarak bulunmuştur.

Tablo 2. Sanal mağdurun yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Standart hata	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	23,504	2,295	-	10,242	,000	-	-
SOMAT	,691	,334	,247	2,066	,040	,442	,124
OKB	-,064	,338	-,018	-,190	,849	,378	-,011
KAD	,630	,394	,142	1,599	,111	,417	,096
DEP	,180	,393	,056	,459	,646	,425	,028
ANK	-,631	,395	-,190	-1,600	,111	,379	-,096
ÖFK-DÜŞ	,481	,344	,124	1,398	,163	,415	,084
FOB-ANK	-,056	,421	-,015	-,133	,894	,393	-,008
PAR-DÜŞ	,457	,428	,106	1,068	,287	,413	,064
PSOTİZM	,346	,447	,085	,773	,440	,413	,047
R= .49, R ² = .24, F(9-274)= 9.50, p.= .00							

Tablo 2’de yer alan analiz sonuçlarında öncelikle sanal mağdur değişkeni ile bağımlı değişkeni yordayacak değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelenecektir. Sanal mağdur ile somatizasyon arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki (r= .44) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki (r= .12) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile obsesif kompulsif arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki (r= .39) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki (r= -.01) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile kişilerarası duyarlılık

arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .42$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .10$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile depresyon arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .43$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .03$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile anksiyete arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .38$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.10$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile öfke düşmanlık arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .42$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .08$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile fobik anksiyete arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .39$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.01$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile paranoid düşünceler arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .41$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .06$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile psikotizm arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .41$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .05$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Psikolojik belirti değişkenleri birlikte ele alındığında sanal mağdur ile pozitif, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkarmaktadır ($R = .49, p < .01$). Psikolojik belirtileri birlikte ele alındığında sanal mağdur toplam varyansının %24'ünü açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerin sanal mağdur üzerindeki göreceli önem sırası; somatizasyon, kişiler arası duyarlılık, anksiyete, öfke düşmanlık, paranoyak düşünceler, psikotizm, depresyon,

obsesif kompulsif ve fobik anksiyete dir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise somatizasyon değişkeninin sanal mağdur üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre sanal mağdur ve psikolojik belirtilere yönelik regresyon eşitliği;

$SANAL\ MAĞDUR = +23.50 + 0.69\ SOMATİZASYON - 0.06\ OBSESİF\ KOMPUSİF + 0.63\ KİŞİLER\ ARASI\ DUYARLILIK + 0.18\ DEPRESYON + 0.48\ ANKSİYETE + 0.48\ ÖFKE\ DÜŞMANLIK - 0.05\ FOBİK\ ANKSİYETE + 0.46\ PARANOİD\ DÜŞÜNCELER + 0.35\ PSİKOTİZM$ olarak bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Sanal zorbalıkla ilgili Türkiye’de 2007 yılından itibaren çalışmalar yapılmasına rağmen son zamanlarda yapılan çalışmalar sonucunda okullarda yaşanan bu olayların hiçte küçümsenmeyecek boyutlarda olduğunu göstermektedir. Farklı bölgelerde ve farklı okullarda bu çalışmaların yapılmasına rağmen birbirinden farklı sonuçlar bulunmasına rağmen bu olayların okullarda önemli bir sorun olduğunu teknolojik gelişmelerin daha yaygın bir halde kullanılmaya başlanmasıyla ilerleyen dönemlerde bu tür olayların okullarda ve sosyal ilişkilerde daha da önemli bir sorun haline gelebilecektir.

Sanal zorbalık olayları bireylerde bir çok farklı sorunlara neden olduğu alan yazın incelenmesi sonucunda görülmektedir. Yapılan çalışmalar sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin daha çok psikolojik belirtiler göstermesine rağmen (Nishina, Juvonen ve Witkow, 2005; Patchin ve Hinduja, 2006; Ybarra ve Mishell, 2004) yapılan bu çalışmada sanal zorbalık düzeyi ile somatizasyon psikolojik arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki olduğu, ayrıca yine bu çalışmada sanal zorbalığa maruz kalama düzeyi ile somatizasyon arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sanal zorbalık davranışı gösterende bu tür davranışlara maruz kalan bireylerde bu tür olaylardan olumsuz şekilde etkilendiklerinden daha

önce bahsetmiştik. Bu olumsuz etkiler bireylerin bedenlerinde nedenini açıklayamadıkları vücut ağrılarına neden olabilmektedir.

Sanal zorbalık olayları bazan bireyleri psikolojik olarak o kadar olumsuz şekilde etkilemektedir ki bu olumsuzluğun nedenlerine bağlı olarak vücutta farklı tepkiler meydana gelebilmektedir. Somatizasyon bozukluğu adı altında bazı belirtiler şu şekilde ortaya çıkabilmektedir: Kusma, Kol ve bacak ağrısı, Nefes darlığı, Karın ağrısı, Sırt ağrısı, Çarpıntı, Bulantı vb. sanal zorbalık yapan ve bu tür olaylara maruz kalanların yaşamış olduğu psikolojik etkiyle vücutta bu tür tepkiler görülebilmektedir.

Sanal zorbalık olaylarını önlemeye yönelik yapılacak çalışmalarda sadece bu tür olaylara maruz kalan öğrencilere değil bu tür olayları yapan öğrencilere yönelik psikolojik desteğe yönelik çalışmaların ihtiyaç olduğu bu çalışma bulgularıyla da görülmektedir. Sanal zorbalık olayları genellikle teknolojik araçlar kullanılarak yapıldığı için bu tür araçların öğrenciler tarafından amaçları doğrultusunda kullanmaları gerektiği bilgisinin verilmesi ve amaçları dışında kullanıldığında ne tür olumsuzluklara neden olduğu ayrıntılı bir şekilde anlatılması gerekmektedir. Bu tür olaylar genellikle daha çok evden yapıldığı dikkate alındığında ailelerinde teknolojiyi kullanabilme becerisine sahip olmaları konusunda gerekli duyarlılığı göstermeleri ve çocukların amaçları doğrultusunda teknolojiyi kullanmaları gerektiğini çocuklarına aktarması gerekmektedir. Ayrıca ailelerin bu tür olaylara şahit oldukları durumlarda özellikle okuldaki psikolojik danışmanla iletişime geçerek çocukları için psikolojik destek alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Agatson, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 59-60

- Arıca, T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students, *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184. Retrieved from <http://www.ejer.com.tr/pdfler/eng/1132989405.pdf>
- Arıca, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, 11, 253-261
- Ayas, T (2011). Lise öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma yaygınlığı. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi 3 –5 Ekim 2011 İzmir.
- Ayas, T. (2014). Prediction Cyber Bullying with Respect to Depression, Anxiety and Gender Variables. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(1), 1-17.
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2010) Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış : Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 19,1-17
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2011). Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *International Online Journal of EducationalSciences*, 2011, 3(2), 619 -640.
- Ayas T. ve Horzum, M.B. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *Elementary Education Online* , 11(2), 369 -380, 2012.
- Bargh, J.A. ve McKenna, K.Y.A. (2004). The Internet and social life. *Annual Review of Psychology* , 55, 573 -590.
- Batmaz, M. Ayas, T (2013) İlköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. *Suje* 3, 43-53
- Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A real and growing threat. *ATA Magazine*, 88(1), 14- 21.
- Beran, T., and Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32, 265–277.
- Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 15, 68-76.
- Derogatis, L. R (1992) *The Brief Symptom Inventory (BSI), Administration scoring and procedures Manual = II Clinical Psychometric Research Inc.*

- Dilmaç, B. (2009) Cyberbullying : a Preliminary Report on College Students. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory&Practice 9 (3) 1307-1325.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). A new face of peer bullying: Cyber bullying. Journal of Euroasian Educational Research, 27, 31-42.
- Erdur-Baker, Ö. ve Tanrikulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. Procedia Social and Behavioral Sciences, 2, 2771-2776.
- Hazler, R.J., Carney, J.V., ve Granger, D.A. (2006). Integrating biological measures into the study of bullying. Journal of Counseling and Development, 84, 298 –307.
- Hawker, D. S. J. ve Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment : A meta-analytic review of cross-sectional studies. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41 , 441 – 455.
- Horzum, M.B ve Ayas, T. (2011). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Düzeylerinin Okul Türü ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi. Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 10 (20), 139-159
- Kirby, E. (2008). Eliminate bullying - A legal imperative. A Legal Memorandum, 8(2),1-6.51
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. School Psychology International, 27(2), 157-170
- Nishina, A., Juvonen, J., ve Witkow, M.R. (2005). Sticks and stones may break my bones, but names will make me feel sick : The psychosocial, somatic, and scholastic consequences of peer harassment. Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology , 34 (1), 37–48.
- Mason, L. K. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. Psychology in the Schools, 45(4), 323-348
- Palmer, E. ve Thakordas, V (2005). Relationship between bullying and scores on the Buss -Perry aggression questionnaire among imprisoned male offenders [Electronic version]. Aggressive Behavior ,31, 56 - 66.

- Patchin, W. J. ve Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard : A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice* , 4(2), 148 -169.
- Peker, A. (2014). The Examination of coping with cyber bullying of adolescents according to grade level and gender. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(1), 1-15.
- Smith, P., Mandavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying.: Its nature and impact in secondary school pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385
- Şahin Hisli N. Batıgün Durak A (2002) Kısa Semptom Envanteri (KSE) : Ergenler İçin Kullanımının Geçerlilik, Güvenirlilik ve Faktör Yapısı; *Türk Psikiyatri Dergisi* ; 13(2) : 125-135
- Şahin, M., Aydın, B. ve Sarı, S. V.(2012) Cyberbullying, cyber victimization and psychological symptoms : A study in adolescent. *C.U. Faculty of Education Journal* , 41/1, 53 -59
- Yaman, E., Eroğlu, Y., Peker, A. (2011). Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık. *Kaknüs Yayınları İstanbul*
- Ybarra, M.L ve Mitchell, K.J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets : a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 , 1308 -1316.
- Ybarra, M L., Espelage, D.L., ve Mitchell, K.J. (2007). The co -occurrence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration : Associations with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health*, 41 , 31 -41.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M. & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50.